

1.1. Aitzinsolasa

Euskaltzaindiaren iker ildo nagusietarikoa da dialektologiarena, eta ildo horretan Euskararen Herri Hizkeren Atlas (EHHA) dugu jardunbidean den egitasmo nagusia. Egitasmo goiztiarra batetik, 80. hamarkadaren hasieretatik datorrena, baina gaur-gaurkoa bestetik, hastapen haietan bildutako uzta ugaria elaboratzen eta argitaratzen azken urteotan ari garelako. 2008. urtean hasi ginen bildutako corpus aberatsa zehatz sailkaturik eta metodologia didaktiko eta erakargarriz argitaratzen.

VII. liburukia dugu 2016 honetan argitara dakarguna, aurreko urtean zehar ediziorako prest utzi ondoren. Hamabi liburukien planaren barruan aldatsari gaina hartu eta aurbeheran hasiak gara. Ez arin-arinka, ez geldiroegi ere. Geure martxan goaz; ondo eginak eskatzen duen abiaduran, egokitasunak eskatzen dituen baldintzak beteaz. Liburuki guztiok plan osoaren atal dira, baina batetik bestera, aurrenekoetik hurrengora hobekuntza xumeak egiten saiatu gara.

Eta horrelaxe, VII. honetan, galdera bakoitzari dagokion kontzeptua ulertzeko hitzez adieraztea beti ez ohi dela aski eta, irudiz argiagotzen lehiatu gara; ez kontzeptu guzti-guztietan, baina bai egoki edo komenigarri iritzi diogun kasuetan: 60 inguru liburukian barrena. Irudiok, erantzutegi bakoitzari dagokion orriko azken zutabearen barrenean, mapa txikia (batzuetan) ageri ohi den laukian erantsi dira. Orohar, inkesta egin zenean lekukoari galdetzeko erabili izan ziren irudi berak dira. Gutxi batzuetan ez, ordea; baina beste horiek ere inkestan galdetzeko erabili izan zirenen antzekoak. Hobekuntza hau liburuki guztietara hedatzea da helburua: oraindaino argitaratuak direnetara ez ezik, oraindik argitaratzeko daudenetara. Edukia webgunean sareratu ahala hornituko dira guztiak irudiz, metodologia bat eta bera izan dadin nagusi obra osoan argitalkuntzaren buruan.

Baina hobekuntza tipiagoak eta ohartzen zailagoak ere egin zaizkio VII. liburuki honi, aurrekoetan bezala baina xeheroago, batez ere mapa-orriek

dagokienean. Mapen lehen elaborazioa egin zenetik, denboraren joanean, geu ikasiago eta zorrotzago bihurtu ahala, birjoratu bat egin diogu guztiari. Hala birlandu edo berregokitu dira batzuetan superlemetan azaldu beharreko formak, mapen itxuran eragin zuzena izan dutenak. Koloreak ere, superlemei dagozkienak, modu orekatuagoz izendatzen dendatu gara; kolorerik antzekoenak aldaera hurbilenekin berdinduz. Mapa bakoitzaren azpiko testu osagarriak biribiltzen ere ahaleginik asko egin da: kontzeptu bakoitzaren definizioa, inkestako kontzeptu antzekoen arteko bereizte edo argibideak ematea, bildu diren erantzunen inguruko zehaztasunak, maparatu ez diren erantzunak, besteak beste. Berariazko ahalegina ipini dugu, eskumako laukian ageri diren etnotestuak ugariagotzen, hitz-kontzeptu batzuetan urriak eta bilagaitzak izan arren.

Atlas honen gai esparrua tradizioko munduari eta bizimoduari dagokio bete-betean, eta liburuki honen edukiak ere mundu aberats horretan murgiltzen gaitu lehen partean, berorren esparru batzuetan. Baserri-etxe bateko sukaldetik abiatzen da: *supazter*, *behekosu* edo *sutondo* deritzanetik. Horren osagarriak: *tximinia* eta *laratza*; sukaldeko ontzi eta tresnak: *suburdin*, *trebera*, *danbolin*, *zartagin*, *lapiko*, *dupin* edo *eltze*, *iraztontzi* eta enparatu. Etxe inguruko edo etxearekiko zenbait elementu edo toki garrantzitsu, harako atsotitz zaharrak gogorarazten dizkigunak: "Basoa ta ibaia auzo, au ez daben etsea gaxo" (RS 6). Ura dela eta, *putzu* edo *patina*, urak berezko emaria duen *manantial*, *iturri* edo *surtsa*. Edo sukalde barruko *harri*, *harraska* edo *pegartegia*. Sukaldeko tresneria; uraren garraio-ontziak: *pitxer*, *pegar*, *ferreta* edo *edarra*; ura edo janariak gordetzeko ontziak: *morko*, *lurrezko ontzi* edo *eltze*. Sukaldeko ontzi eta tresnak: *katilu*, *plater*, *koilara*, *kutxillo*, *labana* edo *ganibet*, *burruntzali* edo *zali*, *iraztontzi* eta beste hainbat.

Uztarri, *gurdi* edo *orga* eta horiek dagozkien hainbat osagarri: *hede*, *ziri*, *kopetako* edo *zapa* bezalakoak uztarriari dagokionez. Gurdiaren osagarriak zehatz eta ugari jasoak daude. Batzuk aipatzeko: *pertika*, *timoi* edo *burteuna*;

larako, kabila eta ziria; aldamen, aasa edo bazterrak, gorkama edo gurtetxea, ezpata, taketak eta beste anitz. Zaldi eta astoen tresneria ere ez da bazter utzi: bara, apareju, txalma edo basta eta enparatu.

Laboraritzako lanabes asko landu dira liburuki honetan: *nar* edo *lera*, *goldea*, *area*, *alperrari*, *alper* edo *trunkoa*, *laiak*, *aitzurak*, besteen artean.

Bigarren partean gramatika kategoria oinarrizko batzuetan barrena murgiltzen gaitu: erakusleak euren hiru graduetan, euron eratorikuntzako toki-adberbio, determinatzaile, graduatzaile eta konparatzaileak, pertsona-izenordainak, euren pertsona diferenteekin, izenordainon eta eratorri posesiboen forma neutro, indartu eta bihurkariak, zenbatzaile oinarrizkoak, galdetzaile nagusiak, horien eratorri zehaztugabeak.

Gramatika alorrean barrena, aditzaren inguruko zenbait alderdi, bereziki sintaxiari dagozkionak, jorratzen dira ondoren: aditzaren zenbatzaileekiko akordioa, aditzen argumentu funtsezkoak, ezeztapena eta galdera perpausak, aditzaren aspektuak, aditz berezien erregimen eta argumentu-egiturak, aditz arazleak, besteak beste.

Sarrera honen amaieran, aipamen egin nahi nieke beronetan partaide izan diren zuzendari, arduradun eta kideei. Hasteko, jaiotza-urteurrena iragan 2015.ean bete den Luis Mitxelenari, egitasmo honen sorreran berak agertu zuen ekimen eta erabakiagatik, eta eman zuen argiagatik. Aipamen berezia agertu nahi diot, liburuki honen azken orraztuan ahalegin aparta egin duen Xarles Videgain arduradunari ere. Esan gabe doa, lehen izan diren eta gaur diren teknikari berdingabeei. Euskaltzaindia, egitasmo honi babesa eman dion Euskararen Akademia ere bereziki eskertu nahi dut, eroapenez eta kemenez eutsi diolako urte luzeetan Atlasaren egitasmoari. Gure herri-aginteek luzaz eskaintzen diguten babes ekonomikoa ere ez dut aipatu gabe utzi nahi, honelako egitasmo eskergek halako geriza barik ez luketelako edo nekez edukiko luketelako aurrerabiderik.

Ahalegin honentzat eskersaririk onena, barruko edukia gogoz eta arretaz begiratu, aztertu eta ahalaz ikastea litzateke. Hori espero dugu euskararen zaletu eta ikertzaile ororen aldetik.

Adolfo Arejita
EHHA-ren zuzendari akademikoa
2016-01-26